

"Візьму собі твою співочу душу..."

Утвердження духовно-естетичної сутності людини
у драмі-феєрії Лесі Українки "Лісова пісня"

10 клас

Людмила Коваленко,

вчитель української мови і літератури

Макіївської ЗОШ I—III ступенів

Смілянського району

Черкаська обл.

Мета: вчити учнів визначати проблеми, порушені у творі, характеризувати та порівнювати образи; розвивати вміння аналізувати драматичний твір, проводити текстуальні дослідження, дискутувати, аргументувати власні думки; формувати творче мислення, навички виразного читання; виховувати високі почуття та активну життєву позицію.

Обладнання: портрет Лесі Українки, тексти твору, ілюстрації до драми-феєрії, елементи костюма Мавки для інсценізації, музичне оформлення.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Вид уроку: урок-дослідження.

Педагогічна технологія: технологія проблемного навчання.

Епіграф: *Грай же, коханий, благу!*

Леся Українка

Хід уроку

I. Підготовка до сприйняття твору

Учитель. Центральне місце у творчому доробку Лесі Українки займає "Лісова пісня". Цей твір поетеса написала влітку 1911 року за дванадцять днів. Вона назвала його драмою-феєрією, тобто драмою, в якій відбуваються незвичайні, неймовірні перетворення, в якій поряд з людьми діють постаті, створені їхньою уявою.

У листі до матері 2 січня 1912 року Леся Українка зазначала, що "Лісова пісня" з'явилася в результаті спогадів про дитинство, проведене на Волині, коли її навіки зачарував образ лісової русалки — мавки. Цікаво, що всіх неказкових персонажів узято безпосередньо із життя, змальовано з тих людей, яких Леся добре знала. Прототипами героїв драми стали волинські селяни, зокрема Лев Скулинський, чий розповіді так любила слухати Леся в дитинстві.

У драму-феєрію поетеса вклала "цвіт душі" і вилила зі свого серця "те, що не вмирає". "Лісова пісня" — це гімн природі і красі людських почуттів — коханню і вірності.

Своєрідною є і композиція твору. Драма складається з прологу і трьох частин.

II. Актуалізація опорних знань

Учитель. У пролозі окреслюється місце дії драми: густий предковичний ліс на Волині. Посеред лісу простора галявина з плакучою березою і з великим кристалним дубом. Тиховодне лісове озеро оточене густим очеретом та рогозом, вкрите ряскою, лататтям.

Евристична бесіда. Запитання до учнів:

— Події у творі розпочинаються навесні. З чим у вас асоціюється весна? (*Пробудження, розквіт, початок нового, кохання, радість, сонце, зелень тощо.*)

— Як ви гадаєте, чому автор розпочинає свою оповідь у пролозі з побачення Русалки і Того, що греблю рве? (*Можливо, для того, щоб відразу ввести читачів у світ природи, показати стосунки та взаємозв'язки між міфологічними героями. Можливо, це авторська підказка, що головним предметом зображення у творі буде почуття кохання. Можливо, для порівняння почуттів кохання Русалки і Мавки.*)

— Як би ви схарактеризували кохання Русалки: це кохання "навіки" чи кохання-забава? Аргументуйте свою відповідь. (*Кохання-забава. Русалка грайливо поводиться зі своїм коханим, сміється, жартує, пустує. Їй невідомі почуття страждання. Вона не ревнує свого коханого, хоча є привід: "Де ти барився? Ти водяну царівну зміняв на мельниківну!.." Її кохання легке, веселе, приємне. Русалці так хороше кружляти у танку із своїм коханим. Вона готова полинути з ним "ген на розтоки, під бистрії лотоки". Русалка не почувалася нещасною від того, що Водяник розлучає її з Тим, що греблі рве.*)

— Якою відчуває себе Русалка в житті? Як вона про це говорить у розмові з батьком Водяником? ("Я — вільна! Я вільна, як вода!")

— Чого єдиного боїться Русалка? Що викликає у неї жах? ("Той, що в скалі сидить."). Як ви розумієте, хто це? (*Міфологічний герой, який уособлює смерть.*)

— Як ставиться Русалка до людей?

(*"Ой ті люди*

з-під стріх солом'яних! Я їх не зношу!

я не терплю солом'яного духу!

Я їх топлю, щоб вимити водою

той дух ненавидний. Залоскочу

тих натрутнів, як прийдуть!")

Учитель. Рання весна, природа ще спить, але у всьому відчувається чекання якогось поштовху, щоб відбулося чудесне пробудження. І ось звучить голос Лукашевої сопілки — "ніжний, кучерявий, і як він розвивається, так розвивається все в лісі". Прокидається лісова красуня Мавка, і їй здається, що "весна ще так ніколи не співала, як тепер".

Читання в особах (на тлі сопілкової мелодії) від слів Мавки: "Ох, як я довго спала!" до "Се так колись і вітер пропаде".

II. Мотивація навчальної діяльності Створення проблемної ситуації

Учні читають уривок від слів: "А хто мене збудив?"
до слів: "Та нащо він тобі?".

Учитель. Мавка вважала Лісовика своїм дідусем. Вона завжди дослухалася до його порад. Проте цього разу не послухалася. Вона не вчинила так, як Русалка, яка виконала волю свого батька Водяника і приборкала свої почуття до Того, що греблі рве.

Формулювання проблеми

Проблема. Чому Мавка не послухалася свого дідуся Лісовика і ступила на "людську стежку", обрала людську долю?

Висунення гіпотези

Учитель. Будь ласка, висловіть свої припущення щодо такого вибору Мавки. (Використання методу "мозковий штурм".)

Гіпотеза. Мавка обрала людську долю, тому що чарівна мелодія сопілки Лукаша зародила в ній людську піднесу душу, відкриту для справжнього глибокого почуття — кохання "навіки".

Саме про це Мавка говорить Лукашеві: "Візьму собі твою співочу душу..."

III. Оголошення теми, завдань уроку

Формулювання проблемних завдань:

— З'ясувати, як народжується душа Мавки, як приходить кохання "навіки".

— Як змінило кохання життя Мавки? Чим воно стало для лісової красуні: щастям чи горем?

IV. Вивчення нового матеріалу

Ідейно-художній аналіз твору

Робота з текстом I дії

Учитель. Лукаш вподобав Мавку, а вона полюбила його назавжди. Навесні зародилося кохання молодих сердець, і забувала від радості природа. Про це перша дія драми-феєрії. Пропоную ретельно попрацювати з текстом, щоб стати свідками зародження душі, а в ній — великого почуття.

Робота в групах

Завдання для першої групи:

"Лукаш"

А хто ж твій рід?

чи ти його зовсім не маєш?"

— Зобразити схематично лісовий "рід" Мавки. Чому, на ваш погляд, Мавка почувалася самотньою серед своєї "рідні"? Як характеризує Мавку її звання?

*Калина так хизується красою,
що байдуже їй до всього на світі.
Така, здається, й я була торік,
але тепер мені чомусь те прикро.*

Завдання для другої групи:

"Лукаш"

У лісі ж не самі дерева, —

таж тут багато різної є сили.

(Трохи ущипливо).

Вже не прибуднійся, бо й ми чували
про ваші танці, жарти та зальоти!

Мавка.

То все таке, як той раптовий вихор, —
от налетить, закрутить та й покине..."

— Проведіть текстуальне дослідження "Любовні стосунки Мавки й Перелесника, як той раптовий вихор". (У розповіді порівняйте любовні історії Мавки — Перелесника та Русалки — Того, що греблі рве. Чим вони схожі? Чому Мавка просить Перелесника:

"За-будь мене"? Якого кохання жадає Мавка?)

Завдання для третьої групи:

— Скласти невеличку розповідь "Співоча душа Лукаша".

— Закінчити складання таблиці "За що Мавка покохала Лукаша?".

Таблиця 1

За що Мавка покохала Лукаша?

Риси та особистісні якості	Цитата із твору
Творчість, музична обдарованість	
Поетична душа (потяг до всього прекрасного, незвичайного, таємничого)	
Зовнішня привабливість	
Лагідність, щирість	

Завдання для четвертої групи:

— Закінчити складання таблиці "Що приваблює Лукаша у Мавці?"

Таблиця 2

Що приваблює Лукаша у Мавці?

Риси та особистісні якості	Цитата із твору
Врода	
Поетична мова	
Щирість	
Ніжність, чуттєвість	
Уміння цінувати творчість	
Добре серце	

Презентація роботи груп

I група

Схема

"Ні, я таки зовсім, зовсім самотня..."

"А я не знаю нічого ніжного, окрім берези, за те ж її й сестрицею взиваю; але вона занадто вже сумна, така бліда, похила та журлива, я часто плачу, дивлячись на неї".	"Є Лісовик, я зву його "дідусю", а він мене — "дитинко" або "доню".	"Дика рожа задирилива, так само й глід, і терен".
"...верба, ота стара, сухенька, то — матуся Верба?... Та що ж... в її добре зимувати, а літом... бач, вона така суха, і все рипить, все згадує про зиму..."	"Ні, я таки зовсім, зовсім самотня..."	"Калина так хизується красою, що байдуже їй до всього на світі".
"От вільхи не люблю — вона шорстка. а все мене чогось лякає; вона й сама боїться — все тремтить".	"Дуби поважні надто".	"А ясень, клен і явір — гордовиті".

Мавка відчуває самотньою серед своєї лісової рідні, бо відчуває байдуже ставлення до себе: нікому немає діла до неї, ніхто не цікавиться її почуттями. Світ природи бездушний. Розуміння цього приходить до Мавки разом із коханням, під впливом якого у героїні народжується душа, розкриваються очі на навколишній світ:

*Калина так хизується красою,
що байдуже їй до всього на світі.*

*Така, здається, й я була торік,
але тепер мені чомусь те прикро...*

Тепер Мавка починає усвідомлювати, що не може

залишатися часточкою бездушної природи і жити лише для себе. Вона хоче жити для коханої людини.

II група
Текстуальне дослідження
Любовні стосунки Мавки й Перелесника,
як "той раптовий вихор"

Перелесник — один із міфологічних героїв драми-феєрії "Лісова пісня". У ремарках автор змальовує портрет героя. Це "гарний хлопець у червоній одежі, з червонястим, буйно розвіяним, як вітер, волоссям, з чорними бровами, з блискучими очима".

Із розмови Перелесника з Мавкою читачі дізнаються, що герої були закоханими минулого року і їхні почуття схожі з коханням-забавою Русалки і Того, що греблі рве. Перелесник запрошує Мавку поплинути з ним у гори:

*Линьмо, линьмо в гори! Там мої сестриці,
там гірські русалки, вільні літавиці,
будуть танцювати коло по травиці,
наче блискавиці!*

Схоже запрошував Той, що греблі рве Русалку:

*Поплинемо з тобою
ген на розтоки,
під бистрії лотоки...*

І навіть забави, які пропонують герої своїм коханим, схожі:

Перелесник
*Щоб тобі здобути лісову корону,
ми Змію-царицю скинемо із трону.*

Той, що греблі рве

*...зірвемо греблю рівну,
утопим мельниківну!*

Перелесник просить Мавку бути його коханою і обіцяє:

*...і віночок плести,
і в таночок вести,
і на крилах нести
на моря багряні, де багате сонце
золото ховає в таємну глибінь...*

Перелесник здивований відмовою Мавки, адже він пам'ятає, як у минулому році дівчина бажала його кохання: "Ти хіба забула про торішнє літо?"

На це Мавка відповідає:
*"Ох, торішнє літо так давно минуло!
Що тоді співало, те в зимі заснуло.
Я вже й не згадаю!"*

Читачі розуміють, що відмова Мавки зумовлена її душевним станом: Мавка відмовляється від кохання-забави, "раптового вихору", тому що в її серці зародилося зовсім інше почуття — кохання "навік".

III група
Розповідь "Співоча душа Лукаша"

Лукаш з'являється біля лісового озера одного святкового дня напровесні в супроводі свого дядька. Вся істота Лукаша, як і природа навкруги, переживала ту прекрасну пору цвітіння, коли серце переповнене мріями про щастя, а весь світ здається невимовно прекрасним. Хочеться жити і славити життя. І Лукаш славить його ніжним співом сопілки, яку він щойно вирізав і змайстрував у приозерних очеретяних зарослях.

Із самого початку поетеса підкреслює неабияку музичну обдарованість юнака: "своїм співом він пробуджує в природі буянню життя. На спів його сопілки "спочатку на вербі та вільхах замаюріли сережки, потім береза листом залепетала. На озері розкрились лілії білі і зазолотили квітки на лататті. Дика рожа появляє ніжні пуп'янки".

За що Мавка покохала Лукаша?

Риси та особистісні якості	Цитата із твору
Творчість, музична обдарованість	"На голос веснянки відкликається зозуля, потім соловейко, розцвітає яріше дика рожа, біліє цвіт калини, глід соромливо рожевіє, навіть чорна безлиста тернина появляє ніжні квіти".
Поетична душа (потяг до всього прекрасно-го, незвичайного, таємничого)	"Лукаш" Якби ви, дядьку, якої байки нагадали..." "Лукаш" Тут світляки в траві, я назбираю, вони світлитимуть у тебе в косах, то буде наче зоряний вінок".
Зовнішня привабливість	"Лукаш, — дуже молодий хлопець, гарний, чорнобривий і стрункий, в очах ще є щось дитяче..."
Лагідність, щирість	"Лукаш" Притулись до мене. Я дужий — здержу, ще й обороню". "Лукаш" Я чую... Се вони вже не щебечуть, не тьохкають, як завжди, а співають: "Цілуй! цілуй! цілуй!" (Цілує її довгим, ніжним, тремтячим поцілунком). Я зацілую тебе на смерть!"

IV група

Що привабляло Лукаша у Мавці?

Мавка пробудила в Лукашеві найкращі порухи ніжної душі: вона зронила в його серце палку надію на спільне щастя, викликала у відповідь любов, розвила притаманну його характерові поетичність, співучість.

Риси та особистісні якості	Цитата із твору
Врода	Лукаш. Що ж, ти зовсім така, як дівчина... ба ні, хутчій як панна, бо й руки білі, і сама тоненька, і якість так убрана не по-наськи... Лукаш. Дай подивлюся... Ой, яка ж хороша!
Поетична мова	Чудна у тебе мова, але якість так добре слухати...
Щирість	Мавка. ...ти сам для мене світ, миліший, кращий, ніж той, що досі знала я... Мавка. Чи гарна ж я тобі?.. Лукаш (зовсім засоромлений). Ет, таке питаєш!.. Мавка (широ дивуючись). Чому ж сього не можна запитати?
Ніжність, чуттєвість	Я цілуватиму вустонька гожі, щоб загорілись, щоб зашарілись, наче ті квітоньки з дикої рожі! Я буду вабити очі блакитні, хай вони грають, хай вони сяють, хай розсипають вогні самоцвітні!
Уміння цінувати творчість	Як солодко грає, як глибоко крає, розтинає білі груди, серденько виймає!

Добре серце	Мавка. Не руш! не руш! не рїж! не убивай! Лукаш. Та що ти, дівчино? Чи я розбійник? Я тільки хотїв собі вточити соку з берези. Мавка. Не точи! Се кров її. Не пий же крові з сестрoньки моєї!
-------------	--

Узагальнення роботи учнів у групах

Учитель. Дядько Лев, який знає усі тонкощі життя лісових істот, дякуючи Мавці за те, що порятувала племінника Лукаша, говорить: "Ну, дівонько, хоч ти душі не маєш, та серце добре в тебе". Про душу він сказав не випадково: і справді, вважалося, що у лісових жителів немає душі. Але ось ранньою весною разом з народженням нового життя в природі під звуки чарівної мелодії сопілки Лукаша народжується і душа Мавки. І це змінює весь її світ: немає більше Мавки, яка, як Калина, хизується своєю красою і якій байдуже до всього на світі, а є Мавка — безмежно закохана, ладна життя віддати за коханого! Немає і тієї Мавки, яка весело кружляла у раптовому любовному вихорі з Перелесником, а є Мавка, яка "навіки" покохала "людського хлопця". Немає самотньої і журливої Мавки. Є Мавка щаслива.

Монолог Мавки читає напам'ять учениця на тлі ніжної мелодії

("Коли б ти, нічко, швидше минала!...

Що ж мені суджено — щастя чи мука?")

Робота над текстом II дії

Учитель. Події другої дії відбуваються пізнього літа. "На темнім матовім листі в гаю де-не-де видніє осіння прозолоть. На галяві вже збудовано хату, засаджено городець. На одній нивці пшениця, на другій — жито..." Такі зміни відбулися в природі. Але за цей час сталися зміни й у житті головних героїв. Давайте послухаємо їхню розмову та поміркуємо, як змінилися стосунки героїв.

Інсценізація уривка "Розмова Мавки й Лукаша" (II дія)

Запитання та завдання:

— Як у цьому діалогі виявляється волелюбний характер Мавки?

— Скористайтесь таблицею "За що Мавка покохала Лукаша?" і назвіть зміни, які відбулися з Лукашем. (*Більше не грає на сопілці, не слухає казкових розповідей дядька Лева, віддалився від нього, втратив щирість, привітність, ніжність у стосунках з коханою.*)

— Поясніть причини таких змін. (*Буденщина руйнує поезію душі Лукаша.*)

Учитель. Якщо перед наступом матері Лукаш весь час відступав, втрачаючи одну за одною кращі свої риси, то перед наступом Килини він капітулює. Так, Лукаш зрадив Мавку. Та, як могла, боролася за своє кохання, але "людський хлопець" зробив вибір на користь земного, меркантильного. Він зневажив "душі своєї цвіту" і багатства душі Мавки. Відступництво коханого коштує Мавці життя — Той, що в скалі сидить ув'язнює її в твердині "тьми і спокою".

Та кохання виявляється сильнішим смерті. Про це свідчать події, які розгортаються у III дії драми-феєрії.

Робота над текстом III дії

Бесіда:

— Мавка "вчинила диво" і вирвалася на світ із царства мертвих. За яких обставин це відбулося? (*Лісовик помстився Лукашеві, перетворивши його на вовка:*

...вовкулака дикий!

*Хай скавучить, нехай голосить, виє,
хай прагне крові людської, — не вгасить
своєї муки злої!*

Навіть у глибокому підземеллі, у вічному царстві мертвих чутлива душа Мавки відчула біль коханої людини, і Мавка вирвалася на волю, щоб допомогти коханому.)

— Що означає Лукашевий "такий болючий погляд, повний туги і каяття палкого, без надії"? (*Лукаш усвідомив, що погубив своє життя, зневаживши "душі своєї цвіт".*)

— Та ось у руках Лукаша знову сопілка. Чим вона незвичайна? (*Сопілка вирізана з верби, у яку перетворилася Мавка.*)

— Що символізує сопілка в руках героя? (*Відродження душі Лукаша під впливом кохання Мавки.*)

Учитель. Пізно, занадто пізно. Ось уже і "загублена Доля" дорікає йому, що "стоптав дивоцвіти без ваги попід ноги", не відшукати їй тепер дороги. Трагічно закінчується драма-феєрія: верба, на яку перетворюється Мавка, горить у вогні, Лукаш помирає. Та все ж фінал твору звучить оптимістично.

Читання в особах фінального діалогу Мавки і Лукаша (на тлі ніжної мелодії).

Учитель. І ось знову лунає переможний спів кохання, який пробуджує від зимового сну природу: береза шелестить кучерявим листом, весняні гуки озиваються в заквітлім гаю, тьмянний зимовий день заступає ясна, місячна весняна ніч.

— Як ви гадаєте, що могло створити таке диво? (*Сила кохання, творчості. Дві душі, які ожили в прекрасній мелодії великого почуття.*)

V. Підсумок уроку (ніжна мелодія звучить до кінця уроку)

Учитель. Наш урок ми розпочинали проблемним питанням "Чому Мавка обрала людську долю?". Ми висловили гіпотезу, що під впливом незвичайної мелодії сопілки Лукаша у неї пробудилася людська душа, яка здатна покохати "навіки". "Що ж мені суджено — щастя чи мука?" — думала лісова красуня, розпочинаючи нове життя.

Дискусія

— Поміркуйте, чим стало для Мавки її "людське" життя: "щастям чи мукою"? Свою думку аргументуйте.

Учитель. Дозвольте висловити свою думку. Я переконана, що народження душі — це велике щастя для Мавки. Адже завдяки цьому вона пізнала кохання "навіки" — піднесене почуття, яке ніколи не звідати іншій героїні твору — Русалці. Закохана душа зробила її дивовижно сильною, адже Мавка перемогла смерть і зуміла повернутися із підземного царства Того, що в скелі сидить. Та найголовніше, на мою думку, те, що Мавка відчула потребу жити для інших (спочатку для коханого Лукаша, а потім — для всіх людей). Її історія — це вічний приклад шляхетного життя, у якому поєдналися кохання, творчість, мрія, прагнення служити людям.

*Будуть приходити люди,
вбогі й багаті, веселі й сумні,
радоші й тугу нестимуть мені,
їм промовляти душа моя буде.*

Запитання до учнів: Про що промовляє душа Мавки? Що ви "почули" важливого для себе в цій всеперемагаючій пісні, зверненій до кожного з нас? (Використання методу "Мікрофон".)

VI. Домашнє завдання. Провести текстуальне дослідження "Мати Лукаша й Килина — антиподи головної героїні Мавці" (письмово).